

DEPARTEMENT

ONDERWIJS & VORMING

Onderwijskundig beleids- en praktijkgericht
wetenschappelijk onderzoek (OBPWO)
themazetting 2025

Inhoudstafel

Situering:	3
THEMA 1 Onderzoek naar het in kaart brengen van cognitieve vaardigheden, leerprestaties en leerwinst doorheen de hele schoolloopbaan	6
Inleiding.....	6
Kennisvragen	6
Verwachte resultaten.....	7
Looptijd	7
Beschikbaar budget	7
THEMA 2 Focus op schoolniveau: leerprestaties en leerwinst	8
Inleiding.....	8
Kennisvragen	9
Verwachte resultaten.....	9
Looptijd	9
Beschikbaar budget	10
THEMA 3 Focus op systeemniveau: wat zijn innovatieve verklarende factoren voor leerwinst en trends in prestaties?	11
Inleiding.....	11
Kennisvragen	12
Verwachte resultaten.....	12
Looptijd	12
Beschikbaar budget	12
THEMA 4 Gebruik van (digitale) leermiddelen in het Vlaamse onderwijs.....	13
Inleiding.....	13
Kennisvragen	14
Verwachte resultaten.....	15
Looptijd	15
Beschikbaar budget	15

[illegible]

Situering

De onderwijskwaliteit in Vlaanderen staat onder druk. Internationale vergelijkingen zoals PISA, PIRLS en TIMSS tonen een daling in de cognitieve vaardigheden van leerlingen, onder meer op het vlak van Nederlands en wiskunde. Die problematiek manifesteert zich op alle onderwijsniveaus – van het kleuter- en lager onderwijs tot het secundair onderwijs. Tegelijk blijft het studierendement in het hoger onderwijs problematisch: een aanzienlijk aandeel van de instromende studenten behaalt onvoldoende studievoortgang, wat wijst op onvoldoende voorbereiding tijdens de voorafgaande onderwijsloopbaan. Daarnaast blijven prestatieverschillen tussen leerlingengroepen aanwezig, met gevolgen voor gelijke onderwijskansen.

Om deze uitdagingen aan te pakken, werden de voorbije jaren diverse meet- en toetsinstrumenten ontwikkeld die verspreid over de schoolloopbaan van leerlingen ingezet worden. Gekende voorbeelden zijn onder meer de Vlaamse toetsen, die op meerdere sleutelmomenten in het lager en secundair onderwijs de leerprestaties in leesbegrip en wiskunde in kaart (zullen) brengen. Daarnaast zijn er instrumenten zoals KOALA (taalscreening in de kleuterklas), het Columbus exploratie-instrument, ijkings- en starttoetsen, en toelatingsexamens voor het hoger onderwijs. Elk instrument heeft een eigen doelgroep, doelstelling en timing: sommige screenen noden, andere monitoren prestaties, en weer andere oriënteren of selecteren leerlingen voor opleidingen. Ondanks hun diversiteit bieden deze instrumenten op verschillende manieren waardevolle, objectieve data over de cognitieve vaardigheden en leerprestaties van leerlingen.

Deze themazetting voor OBPWO 2025 beoogt bij te dragen aan een versterking van de onderwijskwaliteit. De eerste drie thema's dragen bij aan een **sterkere monitoring** van cognitieve vaardigheden, leerprestaties en leerwinst in brede zin doorheen de volledige schoolloopbaan in Vlaanderen. In de uitvoering zal hiervoor afstemming met het lopende Steunpunt Centrale toetsen in het Onderwijs nodig zijn. Het laatste thema geeft een inzicht in een andere belangrijke hefboom voor onderwijskwaliteit: het gebruik van leermiddelen.

Het eerste thema richt zich op het **overzicht**, de **analyse** en **afstemming** van de **bestaande toets- en meetinstrumenten** in het Vlaamse onderwijslandschap. Hoewel al deze instrumenten elk een eigen rol vervullen, is meer onderlinge samenhang gewenst. Een gefragmenteerde aanpak leidt immers mogelijk tot overlap, verhoogde planlast en gemiste kansen voor coherente opvolging. Een meer geïntegreerde benadering, waarbij screenings- en monitoringsinstrumenten beter op elkaar worden afgestemd en gegevens doelgericht worden benut over de volledige schoolloopbaan heen, is noodzakelijk. Dit thema beoogt inzichten op te leveren over hoe deze Vlaamse metingen en (toets)instrumenten efficiënter en meer complementair kunnen worden ingezet, wat kan bijdragen aan een effectiever gebruik van de verzamelde data en het versterken van hun beleidsmatige waarde en bruikbaarheid voor zelfevaluatie en kwaliteitsverbetering op schoolniveau en systeemniveau.

De volgende twee thema's focussen specifiek op de resultaten van de Vlaamse toetsen. Deze toetsen genereren data die kansen bieden, niet enkel op leerlingniveau, maar ook op school- en systeemniveau. Op **schoolniveau** kunnen toetsresultaten – met bijzondere focus op **leerwinstmetingen** – ingezet worden voor zelfevaluatie en interne kwaliteitszorg. Tegelijk leveren de Vlaamse toetsen ook beleidsmakers gestandaardiseerde en vergelijkbare data, die gebruikt kunnen worden voor monitoring, gerichte ondersteuning van scholen, en beleidsopvolging. Maar op welke manier deze informatie over leerwinst wordt geaggregeerd, geanalyseerd en gepresenteerd, bepaalt in sterke mate de bruikbaarheid ervan – zowel voor de onderwijspraktijk als voor het beleid. Dit vormt het tweede thema van deze themazetting.

Het derde thema focust op het **systeemniveau**. Ook op systeemniveau groeit de behoefte aan verklarende analyses van trends in prestaties en leerwinst. De beschikbare toetsdata van de Vlaamse toetsen laten (in de toekomst) toe om trends en leerwinst te detecteren, maar ze geven nog onvoldoende zicht op de onderliggende **mechanismen en factoren die deze trends en stijging of daling in leerwinst aandrijven**. Klassieke prestatie-indicatoren bieden momentopnames, maar missen contextuele en longitudinale duiding. Er is nood aan innovatieve, verklarende indicatoren die toelaten om evoluties in prestaties op populatieniveau diepgaander te analyseren.

We verwachten dat onderzoekers binnen de drie eerste thema's intensief afstemmen, gezien de onderlinge samenhang. De opvolging van het geheel gebeurt via één gezamenlijke stuurgroep, die ook toeziet op afstemming, coherentie en kwaliteitsbewaking over de deelonderzoeken heen.

Tot slot nemen we in deze themazetting OBPWO 2025 een vierde thema op dat focust op het gebruik van (digitale) leermiddelen in Vlaanderen. We willen zicht krijgen op kenmerken en mechanismen die de keuze voor en het gebruik van leermiddelen mee bepalen en de ervaren effecten van het gebruik van leermiddelen. **Welke invloed heeft het gebruik van de diverse leermiddelen op het leerproces en de leerprestaties en op de rol, professionaliteit en werkdruk van leraren?** Er moet hierbij specifieke aandacht zijn voor leer- en werkboeken en digitale leermiddelen. De focus ligt op wiskunde en Nederlands.

Hieronder vindt u de lijst met de voorgestelde vier thema's. De overeenkomsten moeten starten in 2025.

Onderwerp	BBT	Verwachte output	Looptijd	Raming budget
Onderzoek naar het in kaart brengen van cognitieve vaardigheden, leerprestaties en leerwinst doorheen de hele schoolloopbaan	Overkoepelende strategische doelstelling 2: De lat hoog leggen voor onderwijskwaliteit Operationele doelstelling 11: Studievoortgang bewaken, onder meer door een performante studie-oriëntering Operationele doelstelling 25: Het onderwijsveld maximaal ondersteunen	Wetenschappelijk rapport, Beleidsaanbevelingen, Proof of concept.	12 maanden	150.000 euro
Focus op schoolniveau: leerprestaties en leerwinst	Overkoepelende strategische doelstelling 2: De lat hoog leggen voor onderwijskwaliteit Operationele doelstelling 22: Kwaliteitszorg en -ontwikkeling stimuleren Operationele doelstelling 25: Het onderwijsveld maximaal ondersteunen	Wetenschappelijk rapport, Beleidsaanbevelingen, Monitoringssysteem op schoolniveau.	24 maanden	500.000 euro
Focus op systeemniveau: wat zijn verklarende factoren voor trends, leerwinst en trends in leerwinst?	Overkoepelende strategische doelstelling 2: De lat hoog leggen voor onderwijskwaliteit Operationele doelstelling	Wetenschappelijk rapport, Beleidsaanbevelingen, Monitoringssysteem op systeemniveau.	24 maanden	500.000 euro

	22: Kwaliteitszorg en -ontwikkeling stimuleren Operationele doelstelling 25: Het onderwijsveld maximaal ondersteunen			
Gebruik van (digitale) leermiddelen in het Vlaamse onderwijs	Overkoepelende strategische doelstelling 2: De lat hoog leggen voor Onderwijskwaliteit Operationele doelstelling 22: Kwaliteitszorg en -ontwikkeling stimuleren	Wetenschappelijk rapport, Beleidsaanbevelingen	24 maanden	350.000 euro

THEMA 1 Onderzoek naar het in kaart brengen van cognitieve vaardigheden, leerprestaties en leerwinst doorheen de hele schoolloopbaan

Inleiding

Uit diverse (inter)nationale peilingen, zoals de peilingstoetsen, PIRLS, PISA en TIMSS, blijkt dat Vlaanderen de afgelopen jaren sterk achteruitgaat voor bepaalde **cognitieve vaardigheden** zoals lezen, wiskunde en wetenschap. Dit heeft geleid tot een verhoogde aandacht van de Vlaamse overheid voor de onderwijskwaliteit. In dat kader werd ook sterk ingezet op het ontwikkelen en inzetten van verschillende **metingen en (toets)instrumenten** om de (evolutie in) leerprestaties van leerlingen beter op te volgen en bij te sturen.

In Vlaanderen worden verschillende metingen en (toets)instrumenten ingezet om doorheen de volledige schoolloopbaan van leerlingen hun cognitieve vaardigheden, leerprestaties en leerwinst in kaart te brengen. Deze instrumenten verschillen wat betreft timing, doelgroep en doelstelling. We vermelden (niet exhaustief) enkele voorbeelden van instrumenten. **KOALA** is bijvoorbeeld een verplicht taalscreeningsinstrument dat de taalvaardigheid Nederlands van elke kleuter van 5 jaar nagaat. Het is een instrument om vast te stellen welke kleuters extra ondersteuning nodig hebben. Verder zijn basisscholen sinds het schooljaar 2014-2015 verplicht om gebruik te maken van een **leerlingvolgsysteem** (LVS), dat de leerkrachten inzicht geeft in de ontwikkeling van de leerlingen, zowel op individueel als op groepsniveau. De **Vlaamse toetsen** zijn toetsen Nederlands en wiskunde, met als doel de interne kwaliteitszorg van scholen te ondersteunen en de onderwijskwaliteit te versterken. Ze worden reeds afgenomen bij alle leerlingen in het 4de leerjaar lager onderwijs en 2de leerjaar van de 1^e graad secundair onderwijs. In de toekomst komen ook het 6^e leerjaar lager onderwijs (2026) en het 2^e leerjaar van de derde graad aan bod. **Columbus** is een niet-bindend exploratie-instrument dat het studiekeuzeproces van leerlingen in de derde graad van het secundair onderwijs wil ondersteunen. Columbus peilt naar studiekeuze, leer- en studievaardigheden, cognitieve vaardigheden (academische taalvaardigheid, woordenschat, numerieke vaardigheden en redeneervermogen) en interesses. **Ijkingstoetsen** peilen naar de wiskundige en wetenschappelijke kennis en vaardigheden voor het instapniveau van een specifieke bacheloropleiding. De resultaten van een ijkingstoets zijn niet-bindend, maar deelname is voor sommige opleidingen wel verplicht (dan aangeduid als **starttoets**). Tot slot zijn er **toelatingsexamens** voor arts, tandarts en dierenarts. Deze examens zijn verplicht en bindend; enkel wie gunstig gerangschikt is, mag starten in de opleiding. Hoewel elk van deze (toets)instrumenten een eigen timing, doelgroep en doelstelling heeft, is het belangrijk dat deze goed ten opzichte van elkaar worden **gepositioneerd**. Een gefragmenteerde aanpak kan leiden tot overlap, verhoogde planlast voor leerlingen en scholen, en een inefficiënt gebruik van waardevolle data. Afstemming kan er daarnaast voor zorgen dat de leerprestaties en leerwinst van leerlingen doorheen de hele schoolloopbaan consistentier worden opgevolgd.

Ook in het buitenland bestaan toets- en monitoringssystemen die toelaten om leerlingen op te volgen. Dergelijke **internationale voorbeelden** kunnen inspiratie bieden voor Vlaanderen.

Kennisvragen

Dit onderzoek richt zich op het in kaart brengen van de bestaande metingen en (toets)instrumenten die in Vlaanderen worden ingezet om cognitieve vaardigheden, leerprestaties en leerwinst te meten doorheen de volledige schoolloopbaan. Het doel is om te onderzoeken hoe deze instrumenten zich tegenover elkaar positioneren en of en hoe een betere afstemming mogelijk en wenselijk is. Daarbij staan de volgende onderzoeksvragen centraal:

- Welke **metingen en (toets)instrumenten** bestaan er momenteel in Vlaanderen om cognitieve vaardigheden, leerprestaties en leerwinst in kaart te brengen doorheen de volledige schoolloopbaan? Welke **doelen** dienen deze instrumenten? Voor welke **doelgroepen** en onderwijsniveaus zijn ze bedoeld? Welke en voor wie (leerling, leerkracht, school, beleid...) worden er gegevens (**output**) gegenereerd? Hoe verhouden deze zich t.a.v. de minimumdoelen en eindtermen in het basis- en secundair onderwijs?
- Hoe **positioneren** deze metingen en (toets)instrumenten zich tegenover elkaar voor wat betreft doelen, doelgroepen en output? Waar sluiten ze op elkaar aan, waar overlappen ze of sluiten ze elkaar uit? Waar zijn er mogelijkheden of noden tot **betere afstemming**? Op welke manier? Wat is hiervoor nodig? In hoeverre is verdere afstemming wenselijk of zinvol, rekening houdend met hun uiteenlopende doelstellingen? Welke hiaten zijn er nog in de opvolging van leerprestaties en leerwinst? Hoe verhouden deze metingen en (toets)instrumenten zich ten opzichte van internationale peilingen, zoals PIRLS, PISA en TIMSS?

CITO onderzocht in een [haalbaarheidsstudie](#) welke pedagogische-psychometrische aspecten nodig zijn om in Vlaanderen centrale toetsen vorm te geven en leerwinstmeting mogelijk te maken. Ook loopt er momenteel een [onderzoek naar de actualisatie van de Toolkits Breed Evalueren Taalcompetentie Nederlands Basis en Secundair Onderwijs](#). Deze informatie kan meegenomen worden in dit onderzoek, net als het eerdere OBPWO onderzoek [“De doorlichting als hefboom voor onderwijskwaliteit. Stand van zaken en inbedding in een systeembreed kwaliteitsmonitoringsysteem”](#). Daarnaast verwachten we dat wordt onderzocht en geanalyseerd wat Vlaanderen kan leren van diverse **internationale voorbeelden**.

Verwachte resultaten

Als eindresultaat verwachten we:

- Een **wetenschappelijk rapport** dat de bestaande metingen en (toets)instrumenten doorheen de schoolloopbaan van leerlingen in Vlaanderen in kaart brengt, met een doorgedreven analyse van hun opzet, toepassing en samenhang, en dat de mogelijkheden tot afstemming kritisch onderzoekt en onderbouwt;
- **Aanbevelingen** gericht op beleidsmakers over hoe de bestaande metingen en (toets)instrumenten beter kunnen worden ingezet en op elkaar afgestemd, met het oog op het versterken van de onderwijskwaliteit, het verminderen van overlap en planlast voor scholen, en het verhogen van de bruikbaarheid van leerprestaties en leerwinst voor praktijk en beleid. We verwachten dat deze aanbevelingen uitgewerkt worden in een **proof of concept** zodat de praktische haalbaarheid van de geformuleerde beleidsaanbevelingen getoetst wordt.

Looptijd

Dit onderzoek kent een looptijd van maximaal 12 maanden.

Beschikbaar budget

Voor dit onderzoek wordt een bedrag van maximaal 150.000 euro voorzien.

THEMA 2 Focus op schoolniveau: leerprestaties en leerwinst

Inleiding

Een belangrijk beleidsinstrument voor het monitoren van de onderwijskwaliteit in Vlaanderen zijn de **Vlaamse toetsen**. Deze gestandaardiseerde en gevalideerde toetsen brengen de leerprestaties van leerlingen in kaart voor de leergebieden Nederlands en wiskunde. Ze worden net- en koepeloverschrijdend ingezet in alle scholen in Vlaanderen, met als doel zowel de interne kwaliteitszorg van scholen te ondersteunen als het bredere onderwijsbeleid te informeren.

Momenteel worden de Vlaamse toetsen afgenomen op twee sleutelmomenten in de schoolloopbaan: in het vierde leerjaar van het lager onderwijs en aan het einde van de eerste graad (tweede jaar) van het secundair onderwijs. In de komende jaren worden deze meetmomenten verder uitgebreid. Vanaf 2026 worden ook toetsen georganiseerd in het zesde leerjaar van het lager onderwijs, en vanaf 2027 volgen de toetsen aan het einde van de derde graad (zesde jaar) van het secundair onderwijs. Deze uitbreiding maakt het mogelijk om binnen de Vlaamse toetsen ook **leerwinst** te gaan meten. Door toetsresultaten van opeenvolgende meetmomenten (in eerste instantie van 4LO naar 6LO) met elkaar te verbinden, kan worden nagegaan in welke mate leerlingen vooruitgang boeken in hun leerprestaties, los van hun startniveau. Volgens het [decreet Vlaamse toetsen](#) kan deze leerwinst worden geanalyseerd op Vlaams, school-, en leerlingniveau.

De Vlaamse toetsen genereren op die manier objectieve, gestandaardiseerde gegevens die zowel beleidsmakers als scholen kunnen benutten. **Beleidsmakers** kunnen scholen met tegenvallende resultaten identificeren en gericht ondersteunen. Voor **scholen** bieden de toetsen bruikbare informatie voor zelfevaluatie en het versterken van hun onderwijskwaliteit.

Om deze ambities te realiseren, is diepgaand inzicht in een aantal kritieke aspecten vereist. Zo is het **aggregatieproces** van leerlingresultaten (leerwinst) op het schoolniveau nog niet volledig uitgewerkt. Er moet worden bepaald welke groepen leerlingen wel of niet worden meegenomen in de berekening van leerwinst (bijvoorbeeld in het kader van schoolmobiliteit), en of er al dan niet met wegingen gewerkt zal worden om tot een zo correct mogelijk beeld van leerlingprestaties op schoolniveau te komen. Dit vergt een verfijning van de methodologische aanpak voor het **analyseren** en onderling vergelijken van scholen. In dit verband is het noodzakelijk om rekening te houden met bemoeilijkende factoren zoals schoolmobiliteit, strategisch gedrag op schoolniveau en verschillen in toetsmotivatie bij leerlingen.

Voor het uitwerken van een doordachte aggregatie- en analysemethodiek wordt enerzijds verwacht dat het onderzoek een overzicht en analyse biedt van inspirerende **internationale voorbeelden**. Anderzijds zal de **kalibratiestudie voor het zesde leerjaar lager onderwijs**, die door het Steunpunt Centrale Toetsen in het onderwijs wordt georganiseerd in juni 2025, waardevolle data opleveren die gebruikt kunnen worden om een analyse van leerwinst uit te voeren en concrete methodologische keuzes verder te onderbouwen.

Naast de technische uitwerking van analyse en aggregatie is ook het gebruik van de resultaten door scholen een bepalende factor voor de impact van de Vlaamse toetsen. Een essentiële schakel hierin is de manier waarop scholen de informatie ontvangen, interpreteren en in praktijk brengen. De wijze waarop resultaten worden samengesteld, gepresenteerd en gecommuniceerd, is bepalend voor hun bruikbaarheid. Daarom is het eveneens nodig om ook zicht te krijgen op **wat scholen precies nodig hebben** om toetsresultaten – in het bijzonder met betrekking tot leerwinst – op een correcte en zinvolle manier te kunnen begrijpen en gebruiken.

Kennisvragen

Dit onderzoek richt zich op het gebruik van de resultaten van de Vlaamse toetsen op **schoolniveau**, met bijzondere aandacht voor leerwinst. Het doel is na te gaan hoe deze informatie zo optimaal mogelijk benut kan worden door scholen en beleidsmakers. Hierbij wordt rekening gehouden met het streven naar maximale bruikbaarheid en minimale belasting voor de onderwijspraktijk. Indien aangewezen kunnen pilootprojecten worden opgezet in samenwerking met de ‘inspiratiescholen’, zoals opgenomen in de conceptnota “[Professionalisering in het kader van de nieuwe minimumdoelen voor het basisonderwijs](#)”.

- Wat hebben scholen en beleidsmakers nodig om de resultaten van de Vlaamse toetsen – met focus op leerwinst – correct in te schatten en te gebruiken op schoolniveau?
 - Hoe kunnen leerlingresultaten op een valide manier worden **geaggregeerd** naar schoolniveau? Is het wenselijk bepaalde leerlingengroepen te wegen of uit te sluiten?
 - Hoe kunnen deze resultaten **geanalyseerd** worden zodat ze zinvolle vergelijkingen tussen scholen toelaten? Wat kunnen we leren van internationale praktijken?
 - Welke **factoren** – zoals schoolmobiliteit, strategisch gedrag of toetsmotivatie – bemoeilijken een correcte interpretatie van schoolresultaten en leerwinst, en hoe kunnen deze in de analyse worden meegenomen?
 - Hoe kan worden omgegaan met disrupties of fundamentele wijzingen in het doelenkader? Hoe moet hiermee worden omgegaan in een trend- of leerwinstmeting?

De eerste stappen in de **conceptualisering van leerwinst** worden reeds genomen binnen het [Steunpunt Centrale Toetsen in Onderwijs](#). Van de uitvoerende onderzoekers wordt verwacht dat zij **structureel afstemmen** met het Steunpunt en voortbouwen op de daar ontwikkelde inzichten. Tegelijkertijd is er ruimte voor het inbrengen van innovatieve benaderingen die de wetenschappelijke onderbouwing en praktische toepasbaarheid van leerwinstmetingen kunnen versterken.

Verwachte resultaten

Als eindresultaat verwachten we:

- Een wetenschappelijk onderbouwd **rapport** dat de onderzoeksbevindingen en methodologische keuzes helder documenteert;
- Aanbevelingen gericht op drie centrale doelgroepen:
 - **Beleidsmakers**, met het oog op sturing, opvolging en ondersteuning op schoolniveau;
 - **Gebruikers** van de toetsresultaten (zoals directies, schoolbesturen en lerarenteams), ter versterking van hun interne kwaliteitszorg;
 - **Ondersteuners** van leraren en schoolteams binnen het bredere professionele continuüm (zoals pedagogische begeleidingsdiensten, lerarenopleiders en professionaliseringsorganisaties);
- Een *proof of concept* van een **monitoringssysteem** op schoolniveau, dat toelaat om leerprestaties en leerwinst op een betrouwbare en bruikbare manier op te volgen, te rapporteren en te benutten binnen schoolontwikkeling en beleid.

Looptijd

Dit onderzoek kent een looptijd van maximaal 24 maanden. Er worden tussentijdse rapporten verwacht.

Beschikbaar budget

Voor dit onderzoek wordt een bedrag van maximaal 500.000 euro voorzien.

THEMA 3 Focus op systeemniveau: wat zijn innovatieve verklarende factoren voor leerwinst en trends in prestaties?

Inleiding

Een hoogwaardig onderwijssysteem vergt inzicht in trends in leerprestaties en in de leerwinst die leerlingen over de tijd boeken. Op Vlaams systeemniveau is het essentieel om te begrijpen welke factoren schommelingen in resultaten veroorzaken en hoe evoluties in leerwinst kunnen worden verklaard. Recente internationale peilingen zoals PISA tonen bijvoorbeeld aan dat de prestaties van Vlaamse leerlingen in de afgelopen decennia een dalende trend vertonen. Tegelijkertijd blijven verschillen tussen leerlingengroepen aanzienlijk; socio-economische achtergrond en andere contextfactoren blijken een sterke invloed te hebben op deze resultaten en de trends.

Dergelijke bevindingen onderstrepen het beleidsbelang van diepgaand, verklarend onderzoek naar onderwijsresultaten op systeemniveau. Met de invoering van de Vlaamse toetsen beschikt Vlaanderen over een instrument dat toelaat om deze trends systematisch, breed en gedetailleerd op te volgen. Inzicht in trends en leerwinst is niet enkel belangrijk om dalingen of stijgingen op systeemniveau in kaart te brengen, maar ook om te achterhalen wat **de mechanismen en factoren zijn die deze trends aandrijven**. Om dit mogelijk te maken, hebben beleidsmakers behoefte aan **innovatieve** indicatoren, instrumenten en analysemethoden.

Klassieke prestatie-indicatoren bieden doorgaans slechts momentopnames en houden onvoldoende rekening met tijdsdynamieken en contextfactoren. Tot nu toe werd vooral vertrokken van ad hoc beschikbare data. In dit onderzoek wordt daarom expliciet ingezet op de verkenning van **vernieuwende** en verklarende indicatoren en analyses die trends en leerwinst op systeemniveau beter kunnen duiden. Over de oorzaken van de evoluties wordt veel gespeculeerd, maar veel van die hypothesen zijn nog niet grondig onderzocht. Daarbij wordt gezocht naar dynamische, longitudinale en contextgevoelige indicatoren met meer verklaringskracht.

Voorbeelden van relevante invalshoeken zijn:

- Dynamische indicatoren, zoals veranderingen in motivatie, engagement of leerhouding van leerlingen;
- Schoolloopbanen, waaronder studierichtingswissels, zittenblijven, en specifieke onderwijsbehoeften;
- Beïnvloedbare factoren op klas- en schoolniveau, zoals pedagogische praktijken op de klasvloer, schoolklimaat, of personeelsstabiliteit;
- Contextuele en maatschappelijke factoren, zoals culturele en sociaal-economische evoluties, demografische ontwikkelingen of beleidsveranderingen.

Het onderzoek beoogt enerzijds een grondige analyse van **bestaande indicatoren en instrumenten**, alsook van **internationale voorbeelden**, met aandacht voor hun kwaliteit, toepasbaarheid en beperkingen. Anderzijds ligt de focus op de **ontwikkeling en validering van instrumenten om innovatieve verklarende factoren** in kaart te brengen die inzicht bieden in trends en leerwinst op Vlaams systeemniveau, met als uiteindelijk doel de ontwikkeling van een monitoringstool op systeemniveau en een versterkte basis voor een op wetenschappelijke inzichten gebaseerde beleidsvorming.

Kennisvragen

Dit onderzoeksproject richt zich op het verklaren van trends en leerwinst op systeemniveau, met bijzondere aandacht voor de ontwikkeling van nieuwe, innovatieve en theoretisch onderbouwde indicatoren en analysemethoden. Centraal staan de volgende onderzoeksvragen:

- Wat is er nodig om beter begrip en inzicht te krijgen van **trends en leerwinst op systeemniveau**?
 - Welke **indicatoren, instrumenten en data** zijn momenteel beschikbaar in Vlaanderen voor het opvolgen en verklaren van trends en leerwinst op systeemniveau?
 - Wat is de actuele **bruikbaarheid** van deze beschikbare bronnen? Welke beperkingen vertonen ze, en welke inhoudelijke of methodologische hiaten bestaan er nog in het huidige monitoringslandschap? Welke databronnen zijn potentieel relevant om trends te verklaren en/of contextualiseren maar worden momenteel nog niet benut?
 - Welke **innovatieve indicatoren, meetinstrumenten of analysemethoden** kunnen ontwikkeld en gevalideerd worden om trends, leerwinst en evoluties daarin op systeemniveau op een onderbouwde en beleidsrelevante manier te analyseren? Wat leren buitenlandse voorbeelden hierover?

Verwachte resultaten

Als eindresultaat verwachten we:

- Een wetenschappelijk **rapport** dat de resultaten van het onderzoek systematisch presenteert en methodologische keuzes verantwoordt;
- **Aanbevelingen** gericht op beleidsmakers, met het oog op het gebruik van verklarende indicatoren voor systeemmonitoring, trendverklaring en gerichte beleidsinterventie;
- De ontwikkeling van innovatieve, empirisch gevalideerde **indicatoren**, die toelaten om leerwinst en prestatie-evoluties op systeemniveau op een meer omvattende en contextgevoelige manier te analyseren;
- Een voorstel voor een **monitoringsinstrument** op systeemniveau, waarin data en indicatoren geïntegreerd worden voor gebruik in beleidsopvolging en strategische besluitvorming.

Looptijd

Dit onderzoek kent een looptijd van maximaal 24 maanden. Er worden tussentijdse rapporten verwacht.

Beschikbaar budget

Voor dit onderzoek wordt een bedrag van maximaal 500.000 euro voorzien.

THEMA 4 Gebruik van (digitale) leermiddelen in het Vlaamse onderwijs

Inleiding

Om de dalende evolutie in internationale en Vlaamse peilingsonderzoeken te keren, worden tal van beleidsmaatregelen genomen zoals de invoering van een kennisrijk curriculum en professionalisering. Eén van de hefboomen voor de versterking van de onderwijskwaliteit zijn de gebruikte leermiddelen. In de beleidsnota Onderwijs 2024-2029 werd afgesproken dat er een onafhankelijk keurmerk voor leermiddelen komt. De Vlaamse Regering heeft beslist een subsidie toe te kennen aan Leerpunt voor de ontwikkeling en toekenning van keurmerken voor leermiddelen. Zo worden de leraren(teams) geholpen bij hun zoektocht naar en keuze van kwaliteitsvolle en wetenschappelijk verantwoorde leermiddelen.

In het Vlaamse onderwijslandschap zijn er tal van leermiddelen om het pedagogisch-didactisch proces in de klas- en schoolpraktijk en het leren van leerlingen te ondersteunen. Deze leermiddelen kunnen verschillende vormen aannemen, denk hierbij aan leer- en werkboeken, lesmethoden, handleidingen, digitale leermiddelen... Leermiddelen vormen een belangrijke component in de dagelijkse onderwijspraktijk van leraar en leerling. Leraren(teams) vertrouwen in hun dagelijkse handelen vaak op hun leermiddelen voor zowel de vakinhoudelijke invulling (de zogenaamde leerstof) als de pedagogisch-didactische aanpak.

Heel wat verschillende actoren zijn betrokken bij het ontwikkelen van leermiddelen: uitgeverijen, lerarenverenigingen, pedagogische begeleidingsdiensten, ondersteunende instanties, leraren(teams) zelf, ... De laatste jaren zijn digitale leermiddelen versneld op de markt gekomen. Het gebruik van digitale leermiddelen kan heel wat mogelijkheden bieden om het leren van leerlingen te ondersteunen, zowel bij het aanleren als inoefenen van leerinhouden (bijv. onmiddellijke feedback, interactie met de lerende, gepersonaliseerde instructie, simulatie van de praktijkomgeving...). Het kan ook mogelijkheden bieden om het verbeterwerk voor leraren te verminderen. Ondanks het potentieel en aanbod van digitale leermiddelen, is het momenteel nog onduidelijk in welke mate en hoe leerkrachten met deze middelen omgaan.

Aanbieders en gebruikers van leermiddelen hebben zich in 2022 verenigd in de Kwaliteitsalliantie voor leermiddelen. Tegelijkertijd ontwikkelden onderzoekers van Thomas More en de KU Leuven in opdracht van het departement Onderwijs en Vorming [een kader met essentiële kenmerken van kwaliteitsvolle leermiddelen in het Vlaamse onderwijs](#). Ze definieerden een kwaliteitsvol leermiddel als een leermiddel dat over kenmerken beschikt waarvan we uit wetenschappelijk onderzoek weten dat ze bij optimaal gebruik het leren op een effectieve en efficiënte manier bevorderen en ondersteunen.

Onderzoek toont dat leermiddelen een verschil kunnen maken voor leerlingresultaten, maar wijst er ook op dat het leermiddel slechts één factor in onderwijskwaliteit is (zie onder meer Bellens, et al., 2019; Dockx, et al., 2020; Goffin et al., 2016)¹. De onderwijskwaliteit wordt namelijk ook bepaald door

¹ Bellens, K., Van Damme, J., & Van den Noortgate, W. (2019). The informed choice: Mathematics textbook assessment in light of educational freedom, effectiveness, and improvement in primary education. *School Effectiveness and School Improvement*, 31(2), 192-211.

Dockx, J., Bellens, K., & De Fraine, B. (2020). Do textbooks matter for reading comprehension? A study in Flemish primary education. *Frontiers in Psychology*, 10, 2959.

het concrete gebruik van de leermiddelen door de leraar én de wijze waarop de leermiddelen in het ruimere leerproces worden ingebed.

Momenteel hebben we geen zicht op welke leermiddelen er in de klaspraktijk in Vlaanderen gebruikt worden en hoe deze gebruikt worden door leraren en leerlingen. Ook weten we niet welke factoren de keuze voor bepaalde leermiddelen en de manier waarop ze gebruikt worden, beïnvloeden.

Kennisvragen

In dit onderzoek focussen we op het gebruik van leermiddelen in het Vlaamse gewoon lager en secundair onderwijs en de bepalende factoren voor dit gebruik. Hierbij houden we rekening met het leergebied / vak en het leerjaar en voor het secundair onderwijs de graad en finaliteit/stroom waarin het leermiddel gebruikt wordt. We willen zicht krijgen op kenmerken en mechanismen die de keuze voor en het gebruik van de diversiteit van leermiddelen (mee) bepalen en de ervaren effecten van het gebruik van leermiddelen. We verwachten van de indieners dat ze een heldere typologie van leermiddelen maken en een onderbouwde selectie van te bestuderen leermiddelen in het projectvoorstel opnemen. Er moet hierbij specifieke aandacht zijn voor leer- en werkboeken en digitale leermiddelen. De focus ligt op wiskunde en Nederlands.

De volgende vragen worden hierbij gesteld:

- **Hoe kiezen leraren(teams) de leermiddelen** die ze gebruiken in de klas? Waar zoeken leraren leermiddelen? Welke overwegingen en criteria op leraar- en schoolniveau worden daarbij toegepast? In welke mate worden de criteria van het kwaliteitskader voor effectieve leermiddelen en de criteria van de kwaliteitsalliantie hierbij al dan niet gebruikt en waarom? Wat zijn bepalende factoren? In welke mate hebben lerarenteams inzage in verschillende leermiddelen om hun keuze op te baseren? In welke mate gebruiken ze ook zelf ontwikkelde leermiddelen?
- **Op welke wijze gebruiken leraren leermiddelen in de klaspraktijk?** Op welke wijze worden de leermiddelen ingebed in het pedagogisch-didactisch proces? In welke mate volgen de leraren de leermiddelen op strikte wijze? In welke mate worden alle functionaliteiten van het aanbod ingezet? Hoe wordt er via de leermiddelen gedifferentieerd? Wat zijn hierbij bepalende factoren, zowel bij het leermiddel, de leraar als op schoolniveau?
- **Welke invloed heeft het gebruik van de diverse leermiddelen op het leerproces en de leerprestaties en het realiseren van de minimumdoelen?** Welke invloed ervaren leraren en leerlingen van het gebruik van de diverse leermiddelen op het leerproces en de leerprestaties? Kunnen ze dit onderbouwen met cijfergegevens? Wat zijn bepalende factoren hiervoor (bv. adoptie versus adaptatie) ? Hierbij dient ook rekening gehouden te worden met contextuele en leerlinggebonden factoren, zoals leergebied/vak, finaliteit en leeftijd van de leerlingen, ...
- **Welk invloed heeft het gebruik van de diverse leermiddelen op de rol, professionaliteit en werkdruk van leraren?** In welke mate hangt dit samen met kenmerken van het leermiddel, de leraar, de school, ...? Welke competenties worden verwacht van leraren? Wat verwachten leraren van leermiddelen en in welke mate is hieraan voldaan? Wat zijn cruciale condities?

Goffin, E., Janssen, R., Ameel, E., Thomassen, I., Avau, I., & van Dooren, W. (2016). Hangen cijferprestaties van leerlingen in het basisonderwijs samen met het gebruikte wiskundehandboek? Een mixed methods analyse. *Pedagogische Studiën*, 93(4), 206-222.

In dit onderzoek willen we geenszins uitspraken doen over particuliere leermiddelen in het Vlaamse onderwijs of particuliere leermiddelen met elkaar vergelijken.

Leerpunt heeft de opdracht om een keurmerk te ontwikkelen voor leermiddelen. Uitwisseling tussen onderzoekers die dit onderzoek uitvoeren en Leerpunt is wenselijk.

Verwachte resultaten

Als **eindresultaat** verwachten we:

- **Een wetenschappelijk rapport** met
 - Analyse van de selectie en het gebruik van leermiddelen, bepalende factoren en de invloed ervan op het leerproces; de leerprestaties en de rol, professionaliteit en werkdruk van leraren; rekening houdend met onder meer leergebied en fase in leerloopbaan/leeftijd. Minstens is er aandacht voor werk- en invulboeken en digitale leermiddelen als specifieke leermiddelen.
- **Aanbevelingen** ten aanzien van
 - Beleidsmakers
 - Ontwikkelaars van (digitale) leermiddelen
 - Gebruikers van (digitale) leermiddelen, i.c. leraren(teams)
 - Ondersteuners van leraren(teams) doorheen het hele professionele continuüm (PBD, lerarenopleiders, ...)

Het ontwikkelen van een kwaliteitskeurmerk voor leermiddelen is een opdracht voor Leerpunt. We verwachten van de onderzoekers dat ze afstemmen met Leerpunt in functie van kennisuitwisseling en begripsafbakening.

Looptijd

Dit onderzoek kent een looptijd van maximaal 24 maanden. Er worden tussentijdse rapporten verwacht.

Beschikbaar budget

Voor dit onderzoek wordt een bedrag van maximaal 350.000 euro voorzien.